

ITZAURREA

Euskalerriko ipuin zaarrak, belaunik belaun datozanak, euren zaartasan guztian, beti berri diranak. Zaztarroan aurrera dijoazten atso-agurentzat aurtzaroko oroitzapenez beterik eta aurtzaroan bizi diraneri misteriosko mundu bat irikiaz. Beti zaar baiña beti berri.

Euskalerriko umeak irakurgai faltan daude. Beti gera aurrentzat gauza aundiak egiteko asmotan, liburu apainduak eskeintzen ditugu itzez, baiña urteak aurre-ra gauza gutxi argitaratzen dugu aurrentzako eran. Ta, aurrak, alegia, beti liburu berrien egarriz bizi diran aur oiek, liburu berdiñekin aurkitzen dira. Beraz, Azkuen ipuin auek ere ez ditugu berriak, noski, baiña orain arte zeuden bezela, lau liburu aundiri erantsirik, ez zeuden edozein aurren eskuetara eltzeko eran. Ta, orregaitik geunden bearturik beren bilduma bat gertatzera. Euskera erri-literaturaz ain aberatsa izanik ere, era one-tako liburuz urri dalako.

Ipuin bilduma au, irakurgai bezala premiazkoa izatez gainera, Euskaltzaindiaren urre-etzaiak diralako,

*bere sortzailleetariko eta lenengo buruzagi zanaren oho-
rez, bere Euskalerrriaren Yakintza-tik autatu ditugu.*

*Izatez, Euskalerrriaren Yakintza lau liburu aunditan
dago, gure erri-literaturatik Azkue berak jasoriko oi-
tura, siniskera, ipuin, atsotitz, esakera, igarkizun, jo-
las, kanta ta abar adieraziz, erderazko itzulpenarekin
batean Madrilgo Espasa-Calpe, S. A.-k argitara ema-
nak. Lauretatik bigarren liburua ipuin utsez egiña da.
Guxtira, 241 ipuin ditu, ta beretarik 62 aukeratu di-
tugu liburu au osatzeko. Ta, bijoaz gure eskerrak Es-
pasa-Calpe, S. A.-ri bilduma au egiteko baimena eman
digulako. Zeren Azkue zanak, egille eskubideak bere
zituelarik, Madrilgo etxe oni emana zuen argitaratzai-
lle bezala eskubide osoa.*

*Argitalpen onen izena, AINTZIÑAKO IPUIÑAK,
Euskalerrriaren Yakintza'tik bereiztearren eman diogu,
zeren bertatik ipuiak bakarrik jaso bai ditugu, ta Az-
kue zanak, geienbat, bere denborako zaarrengandik jaso
zitualako. Lenengo liburuaren itzaurrean dion bezala,
bertako geienak bere ama, eta Bilbo, Donostia eta Al-
koz (Ultzama)-ko landerretxeetako atso-agurengandik
bilduak direlako. Bilketa lanean, gaztetxo zalarik asi
zan Azkue, joan zan mendearen azkenaldean, ta bere
denborako zarrengandik bilduak diranez, eun urtetik
gora izango dituzte bertako asko ta askok. Ipuin kon-
talarien urteak ematen ez baditu ere, kontalariak joan
zan mendearen lenengoetakoak izan bear nai ta nai ez,
haldin mendearen azkenaldera landerretxeetan iasoak
bai ziran. Beraz, euretariko askok aurtzaroan ikasiak
zituztenez, ez dugu geiegikeririk esaten zenbait ipuinek
eun urtetik gora ere izango dituxtela aitortzean. Orrez
gaiñera, nork daki aoz-ao noiztik etorriko ziran atso-agu-*

ra oien belarrietara? Errazoi auk aski dira AINTZINA
NAKO IPUINAK izenburuz bataiatzeko.

Autapenak egitean ez diogu begiratu onenak izateari bakarrik, baizik ontxoenen artean gaiez desberdinenak eta gaiñera euskalki guztietarik zertxobait arturik, Euskalerrriaren zabalera guztikoekin ornitzearren.

Azkue berak ipuin bakoitzaren ondorean kontalariaren izena eta erria ematen zituen, eta egoan berean utzi dugu. Berak jartzen zituan zenbait oar ere bere-berean utziaz, oso luzeak ziranen laburpen bat emanaz eta laburpen ondorean, beti, bere iturria emanaz, Euskalerrriaren Yakintza'ko iturria, bere zeatasunak jakin nai dituanarentzat. Beste zenbait oar erantsi dizkiogu, geienetan geroztiko iturriren batzuek emanaz, azterketak jarraitu nai dituztenen argibiderako.

Ezertariko ikuturik egin gabe jaso ditugu Azkue'ren ipuin auk. Euskalduneri begira argitaratzen dugunez, Euskalerrriaren Yakintza'k duen erderazko itzulpen gabe ipini ditugu. Ainbeste euskalkitatik bilduak diranez, zenbait ipuin irakur nekezekoak izango dira bear bezala ulertzeko, baiña gaur normaik arkitu lezake esku iztegitxo bat bertako itzak konprenitu al izateko, eta bide orretatik iñori ez dio kalterik egingo besteen euskalkiak ezagutzeak. Euskalkitik euskalkira dauden aldeak ez dira askok uste bezin aundiak.

Erri-ipuina auk ziran bezala jaso ote zituan Azkuek? Galdetuko dute, noski. Ezetz esango diegu. Lenengo liburuaren itzaurrean dionez (1), joskerak batzuetan eta itzak urrenko, bere erara aldatuak zituan kontalarien agoetatik erdel kutsuz zetoztenean. Erri berak era-

---

(1) Euskalerrriaren Yakintza, I, itzaurrean, 18/20 orrialdeetan.

biltzen dituan joskera ta itz jatorragoekin konpondu bazituan ere. Zionez, gutxitan egiten omen zuen ori. Baiña gure iritziz, bere gisara aldatze orrek, bere alde ona ta txarra ditu. Txarra, oso txarra, etnografia ta iztegi agiri bezala, zeren etnografo batek iñoiz ere ez luke orrela jokatu. Obeto esan, ez luke iñoiz ere orrela jokatu bear. Jakintzaren partetik, etnografiatzko bilketa, agiri bizia izan bear du, egi-egizko dokumentua. Zeren erderazko itz eta molde oiek ere noiztik eta nola jakin bearrezkoak dira. Baiña bere alde ona du euskal literaturaren batasunaren aldetik begiraturik. Onetan, Azkuek bere moldeetara ipini zituan, bere Gipuzkera osotua'ri (2) ur emanaz.

Guk naiago genuan etnografiaren legeak eskatzen duan eran oiñarrituak baleude. Orretara, orain izango zan garaia irakurgai bezala agertzean literatura aburuz osatzea. Bere lana zientifikoagoa izango zan, ta orain, irakurgai bezala jartzean, literaturak eskatzen dituan aldakuntzak egin genezakean. Baiña, len orrela jokatu zuan ez, orain ez goaz ikuturik egitera, bearrezkoa ez deritxogulako.

Ipuinen ordenarik ez dugu gorde. Are geiago, lenago egilleak eman zion ordena, ipuin luzeen saila eta ipuin laburren saila, puskatu egin ditugu luze ta laburrak naasturik, alkarren ondorean irakurtzeko errezago deritxogulako.

Ipuinok, Euskalerrian sustraiturik arkituarren, jatorriz bertako iturburuetakook ote ditugu? Batzuek bai, beste batzuek ez, ta beste asko ezin erabagi. Biltzailleak

---

(2) Gipuzkera osotua, Bermeo, 1935. Liburu onetan bildu zituan Azkue zanek euskeraren batasunari buruz zituan iritzia. Gutxi gora-bera, bere teorizko iritzia oietara makurtuak egin zituan Azkuek ipuinetak arkitzen diran aldakuntzok.

berak, tokiz, ematen dizkigu zenbait ipuiek beste erri ta beste garai batzuetakoekin duten zer ikusia, bigarren liburuaren itzaurrean (3).

Itxura danez, Peru ta Maria izenez Bizkai ta Gipuzkoetan ezagutzen diran ipuiñak ez zituan maite Azkuek, bibaizik ez dira ageri bereetan, «beste guziak aurkeritxoak baizik etziran». esanaz (4). Baiña, aurrentzat «aurkeritxoak» ere atsegingarriak dira. Aurrak bere irudimenezko mundua bizi bai du. Orrelako ipuiñen agiriz, Peru ta Maria'renekin, badira bi disku «Columbia»k orain pare bat urte argitalduak, Teri Ibarrola aulestiarren ipuiñez egiñak.

Beste askok bezala, Azkuek ere uste izan zuen arrotzak zirala gure folklorea biltzen asi ziranak. Bere iritziz Wentworth Webster (1828-1907) izan zan Euskalerriko lehen folklore biltzaillea Quelques notes archéologiques'en, geroago Basques legends (London, 1877) argitaratu zuana. Iritzi ori Julien Vinson'en (1843-1926) gandik zetorkion, zeren Vinson'ek Webster'i eskeintzen zion bere Le Folklore du Pays Basque (Paris, 1883), lenengo folklore biltzaillea zalakotzat. Vinson'en liburu onek oraintxu ikusi du bigarren argitalpena Paris'en bertan «Maisonneuve et Larose» etxean. Gaur oster, danok dakigu Oybenart'ek alde orretatik zenbait lan egin zituala, amezazpigarren mendearen lehen partean. Baiña euskal folkloreak egiatzko lenengo biltzaillea

---

(3) *Euskalerraren Yakintza*, II, 9/10 orrialdeetan.

Era berean arkituko ditugu Euskalerriko ipuiak beste errietakoekin duten zer ikusia Barandiaran'en "Eusko-Folklore" (Materiales y Cuestionarios), *Munibe*, tomo VI, 286/294 orrialdeetan. Sociedad de Ciencias Naturales "Aranzadi". Donostia, 1954.

(4) *Euskalerraren Yakintza*, II, 14-gn. orrialdean.

Iztueta (1767-1845) zala. Bear bada ez Webster eta Vinson bezin zeatza, baiña ezin ukatu bere lana folklorelari aburuzkoa ez danik. Gauza oni buruzko argitasunak neronek eman nituan igazko urtean *Iztueta*'ren jaiotzaren berreun urte betetzea zala ta (5).

Iztueta'ren lanak: Gipuzkoako dantza gogoangarrien kondaira (*Donostia*, 1824), izenburuak dion bezala dantzeri buruzko zertzeladaz egiña da, ta bere bigarren parte, Gipuzkoako soñu zar eta itzneurtu (*Donostia*, 1826) doñu ta kanta zarren bilduma, bi urte beranduago atera zan orduko zentzurarekin izan zituan eragozpenegaitik, ta azkenik Gipuzkoako probintziaren kondaira (*Donostia*, 1847). Azken onek kondairaren aldetik balio askorik ez badu ere, 25-garren orrialdetik 255-erako tartea etnografiako bilketa utsez beterik du. Bere mami nagusia artzaintza, nekazaritza, ola-zarrak; orduko alkarte ta erakunde; abere, landare, lan tresna ta jolasketa iztegiak; ipuiñak, oiturak eta abar diralarik.

Iztuetak merezi du bere zati autatuekin liburu polit bat ornitzea, zeren bere oroitza gaurkotzearekin batean bere bilketak gaurko etnologia gaietan dabilzate-nen eskuetan ipinteko. Azkuek izkuntzaren aldetik bere parte ona atera zion, batez ere *Diccionario Vasco-español-francés dalako iztegi nagusirako* eta *Morfología Vasca'rako*. Oso gutxi *Cancionero popular vasco'n* (*Ikusi* 257-261 orrialdeak).

Baiña Azkue'ren lan luze ta sakonak aintzat artu ezkeru ez da arritzekoa zenbait gauzak iges egitea. Ez da gutxiagorako.

---

(5) *Ikusi: Iztueta, el precursor del folklore vasco*, "La Gran Enciclopedia Vasca", tomo II, 7-8 zenbakia, 427 orrialdea. Bilbao, 1967.

Ex dut uste irakurleak Azkue nor zan ibardetsiko duenik, baiña ala ere bere egintza aundien oroiz merezi du bera ta bere lanaren berri labur batzuek ematea: Resurrección María Azkue eta Aberasturi Lekeition (Bizkaia) jaio zan 1864-an eta Bilbon il zan 1951-n. Euskeraren alde lanik geien egin duan gizona dugu, ta euskerak geien zor diona noski. Bere aita, Eusebio Maria, itxas-eskolako matematika irakaslea zan, ta orrez gaiñera euskal idazlea, Parnasorako bidea'ren egillea. Ama berriz ipuin kontalari trebea (orregaitik dijoaz Euskalerriaren Yakintza ta eskuetan duzun liburu au berari eskeiñiak). Beraz, jatorritik etorren Resurrección euskal arazoetara grñatua.

Bilboko Institutoan euskera irakasle 1888-garrene-tik. «Euskalzale» izeneko aldizkari bat argitaratu zuan bere kontura 1897-tik 1899-ra. Arturo Campión, Luis Eleizalde, eta Julio Urkijo'rekin batean, euskaltzain izendatua izan zan 1918-an, Oñatin egin zan Euskal Ikaskuntzaren Lenengo Biltzar nagusian, an bertan Euskaltzaindia sortzean. Eta urrengo urtetik Euskaltzaindiaren buru izendatu zan.

Teologian doktor maillakoa zan, Real Academia Española'ko numerokoa, Petersburgo'ko Zientzia Akademiakoa eta Paris'ko Izkuntzalari alkargokoa.

Bere lan nagusiak: Diccionario Vasco-español-francés (2 liburu), Bilbao, 1905, 1906. Cancionero popular vasco, Barcelona, urte gabe (aurten berriz argitaratzen da lan eder au). Morfología Vasca, Bilbao, 1925. Euskalerriaren Yakintza (4 liburu, euskeraz eta erderaz), Madrid, 1935, 1942, 1845 eta 1947. Lan oien erdia aski litzake gizon batek bere bizitza guztiko langintza ondo betea eukitzeko, baiña Azkue aundiarentzat ez

zan naikoa agiri danez, eta oiez gaiñera beste zenbait liburu idatzi zituan jakintza, arte eta literatura mailla-koak, ta euskal izkuntzaren azterketetatik aparte, ope-
rak, antzerkiak, nobelak, eta abar idatzi zituan.

Geiegi luzatu gindezke emen bere bizitzari ta la-
neri buruz zeazki jardungo bageña. Orregaitik, bere bi-
zitza ta laneri buruzko zertzelada zeatzak nai dituanak
ikusitza beza beste lan oietan: Azkue jauna zanaren gora-
zarrez Euskaltzaindiak argitaratu zuan «Euskera» zen-
baki berezi bat, II-garren tomoa (bigarren aldikoa),
Bilbao, 1957. Eta Don Resurrección María de Azkue
lexicógrafo, folklorista y gramático, L. Michelena, J.
Caro Baroja eta A. Tovar. Publicaciones de la Junta
de Cultura de Vizcaya. Bilbao, 1966.

Aurten, gure gizon aundi onen izena emango omen
diote Bilboko kale bati. Gure iritzian oroitarri eder
bat ere merezi du. Baiña, oraingoz, liburu onekin, Eus-
kalerriko aurrak beintzat, ilburuko on bat jasotzen du-
te, beren arbasoen ondore emaitzaz. Euskaltzaleen al-
detik ere arrera ona izango balu ez da gutxi.

Eibar, 1968-ko epaillean.

Juan San Martín

Euskaltzaindiaren idazkaria.